

HALACHIC AND HASHKAFIC ISSUES IN CONTEMPORARY SOCIETY

186 - THE LAST 8 (12?) VERSES OF THE TORAH - WHO WROTE THEM AND WHY ARE THEY SPECIAL?

OU ISRAEL CENTER - FALL 2020

A] THE LAST VERSES IN CHUMASH

1. א וַלְעַל מֹשֶׁה מִעֲרַבְתָּ מוֹאֵב אֶל־הַקָּהָל נָבוּ רֹאשׁ הַפְּסָקָה אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וַיְרֵאֵהוּ יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֶת־הַגִּלְעָד עַד־דָּן: ב וְאֵת כָּל־נַפְתָּלִי וְאֶת־אָרֶץ אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וְאֵת כָּל־אָרֶץ יְהוּדָה עַד הַיָּם הָאֲחֵרֹן: ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַכֹּכָר בְּקִעַת יְרֵחוֹ עֵיר הַתְּמָרִים עַד־צָעֵר: ד וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַעֲקֵב לְאָמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ הִרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תֵעָבֵר: ה וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה עַבְד־ה' בְּאָרֶץ מוֹאֵב עַל־פִּי ה': ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִל בְּאָרֶץ מוֹאֵב מִן הַבַּיִת פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ז וּמֹשֶׁה בְּרִמְמָה וְעִשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהְתָה עֵינָיו וְלֹא־נָס לַחֶה: ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעֲרַבְתָּ מוֹאֵב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יָמָיו בְּכִי אֲבֵל מֹשֶׁה: ט וַיְהִי־שָׁעָ בֶּרֶךְ מִלֵּא רִיחַ חֲכָמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה: י וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יָדַע ה' פְּנִיִם אֶל־פְּנִיִם: יא לְכָל־הָאֹתוֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח ה' לַעֲשׂוֹת בְּאָרֶץ מִצְרַיִם לְפָרְעֹה וּלְכָל־עַבְדָּיו וּלְכָל־אֲרָצוֹ: יב וּלְכָל הַיָּד הַחֲזִיקָה וּלְכָל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל:

דברים פרק לד

The last chapter of the Torah (Devarim 34) deals with the death of Moshe. From the start, Moshe is absent from the Jewish people. From 34:5, the narrative takes place after the death of Moshe.

• The question arises¹ - who wrote these last lines in the Torah? If Moshe wrote them, then he is writing something which is not accurate². If Yehoshua wrote them, this fits with the time-line, but is there then a problem that they were not written by Moshe?

2. (ה) וימת שם משה. איפשר שמת משה וכותב וימת שם משה!! אלא עד כאן כתב משה מיכן ואילך כתב יהושע. רבי מאיר אומר הרי הוא אומר ויכתוב משה את התורה הזאת. איפשר שנתן משה את התורה כשהיא חסירה אפילו אות אחת? אלא מלמד שהיה משה כותב מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא .... רבי אליעזר אומר בת קול יוצאת מתוך המחנה שנים עשר מיל על שנים עשר מיל והיתה מכרזת ואומרת 'מת משה'. סמליון אמר וימת שם משה.

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פיסקא שנו

The Sifrei brings a number of opinions on the issue. The Tana Kama understands that Yehoshua wrote them. R. Meir understands that Moshe wrote them by dictation from God. Semalion³ understands that a bat kol projected them throughout the camp to inform the people that Moshe had died!

B] THE TALMUDIC ANALYSIS - WHO WROTE THE LAST 8 VERSES?

3. ומי כתבן? משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב; יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה ....

בבא בתרא יד:

The Gemara in Bava Batra discusses the order of the books of Tanach and who wrote them. The first view brought in a Beraita is that Yehoshua must have written the last 8 verses in the Torah.⁴

1. For more material on the topic see:

http://download.yutorah.org/2013/1053/Sukkot_To-Go_-_5774_Rabbi_Feldman.pdf

<https://www.etzion.org.il/en/who-wrote-last-eight-verses-torah-disagreement-words-chazal-and-commentators>

2. See Maharsha Chidushei Aggadot Bava Batra 16a who writes that Moshe was not prepared to write something which would 'look like' sheker.

3. Semalion is the name either of a Talmudic Sage or a malach! See Tosafot Sota 13b s.v. Semalion.

4. The Gemara then goes on to quote a parallel debate to the one below in Menachot 30a.

4. אמר רבי יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב: שמנה פסוקים שבתורה, יחיד קורא אותן בבהכ"נ. כמאן? דלא כר"ש; דתניא: וְיָמַת נֶשֶׁם מֹשֶׁה עִבְדֵהּ, אִפְשַׁר מֹשֶׁה חַי⁵ וְכָתַב וַיִּמַּת שֵׁם מֹשֶׁה!! אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע בן נון, דברי רבי יהודה, ואמרי לה רבי נחמיה. אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת? וכתבי: (דברים לא:כ) לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשָׂמְתָם אֹתוֹ וגו'! אלא, עד כאן הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב (רש"י - ומשה אומר אחריו כדי שלא יטעם זכותו וכותב), מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמעה (רש"י - ולא היכ אומר אחריו מרוב זכרון). כמה שנאמר להלן: (ירמיהו ל"ח) וַיֵּאמֶר לָהֶם בְּרוּךְ מִפְּנֵי יְקָרָא אֱלֹהֵי אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאֵנִי כוֹתֵב עַל-הַסֵּפֶר בְּדִינִי. (רש"י - שלא היכ אומר אחריו משום דקינות הוא) לימא, דלא כר"ש? אפי' תימא ר"ש, הואיל ואישתני אישתני (רש"י - דנכתב דמעה אישתני משאר ס"ת)

מנחות ל.

Chazal discuss how the last 8° verses of the Chumash were written - by Moshe in tears (R. Shimon) or later by Yehoshua (R. Yehuda/R. Nechemia). The context of the debate is a statement by Rav that these last 8 verses can be read by a 'yachid', and we will see below different understandings what is meant by this. The conclusion of the Gemara is that all opinions agree that the last 8 pesukim in the Torah are 'different' and can therefore be read by a 'yachid'. R. Shimon⁷ understands that they must have been written by Moshe and their difference is in the manner in which they were written. R. Yehuda understands that they were written by Yehoshua, which of course makes them very different to the rest.

C] INK AND TEARS - WHAT CONSTITUTES 'WRITTEN' TORAH

5. אלא מלמד שהיה משה כותב בדמעה מה שאמר לו הקב"ה

ילקוט שמעוני תורה פרשת וזאת הברכה(רמז תתקמט)

The Yalkut Shimoni phrases the Midrash slightly differently - 'Moshe wrote down in tears what God told him'

6. הקב"ה אומר ומשה כותב ומכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב דמעה. פ"י והכפרש שזינייבס כי הראשונים נכתבים דיו והאחרונים נכתבים דמעה

חידושי הריטב"א בבא בתרא טו.

The Ritva explains that the last 8 pesukim were originally written using tears instead of ink.⁸

7. Tractate Gittin (19b) speaks of invisible writing which can be read only after another liquid has been applied to it. This writing is written with "a solution of milin," which according to Rashi (ad loc.) is a solution of gall-nut .... Ancient authors frequently refer to such manners of preparing invisible ink. .... There are also certain liquids from which letters come into being, which at the time of the writing cannot be read, but become visible after a while. It stands to reason that the word "dema" in our statement is invisible ink of this sort. In Arabic, the word dim'a refers to a certain resin that drips from plants. It is possible that in the days of the Tannaim as well such a liquid that was used for invisible writing was called "dema." Now we only have to clarify the halakhic status of such invisible writing, which can be read only after applying some other means.⁹

Rabbi David Tzvi Hoffman, Ha-Talmud al Shemonet ha-Pesukim he-Acharonim she-ba-Torah¹⁰

R. Dovid Tzvi Hoffman understands that 'dema' is invisible ink!

8. וימת שם. .... ומלת 'בדמעה' הוא מלשון (שמות כב:כ) מִלְאֲתָהּ וְדָמְעָה - ענין ערבוב, כלומר תערובות אותיות. שהיה כותב מכאן ואילך עפ"י צירופי תיבות ואותיות, והם שמותיו של הקב"ה, ולא היה נקרא 'וימת משה' רק תיבות אחרות עפ"י סודות התורה. ולאחר מיתתו כתבן יהושע כפי שניתן לו רשות לגלות. הנה לא פליגי כלל, כי באמת כתבן משה ולא חסר אפילו אות אחת. רק שלא כתב שמונה פסוקים אלו לפי הנגלה רק כפי הצירופים, וזהו בדמעה. ויהושע כתבן כפי הנגלה. ושני הדעות מסכימים לדעה אחת כי נכתבו ע"י שניהם ע"י משה הנסתר והסוד, וע"י יהושע הנגלה כאשר היא כתובה בידינו (הגר"א). והדברים ראויים למי שאמרם. ונראה שנטה מפירש"י שכתבו בדמעה מרוב צער, כי לא נצטער משה במיתתו, אבל מת מיתה רצונית ובנפש שמחה לקיים מצות בוראו שצוהו ומות בה, כמש"ש:

הכתב והקבלה דברים ל"ד:

The Ktav Vehakabbala (19C) brings a totally different understanding in the name of the Vilna Gaon.

5. Note the different formulation of the same question. The Sifrei asks how could Moshe be dead and write this. The Gemara asks how can he be alive!?

6. Although the Gemara refers to the last 8, a number of mefarshim point out that a similar issue applies to the last 12. See Ibn Ezra below and also Hafla'a and Torah Moshe on this passage. See also Tosafot to Megilla 21b. Some mefarshim suggest that the first 4 are slightly different in that they could logically have been written by Moshe on Har Nevo.

7. For a comparison between the opinion of R. Meir in the Sifrei and that of R. Shimon in the Gemara see the etzion.org article ob cit.

8. Some suggest that the dema was used instead of ink to address issues of Shabbat (the day that Moshe died); see R. Avraham Yitzchak Glick, Resp. Yad Yitzchak, I, 136.

9. For a discussion on the halachic status of invisible ink, see Rabbi Levi Yitzchak Halperin, Responsa Maaseh Choshev, Vol. II, Sec. 14 and, in general on this topic, Rabbi Yitzchak Mirsky, Hegyonei Halacha, Vol. II, p. 100-108.

10. This article was originally written in German and published in the journal Yeshurun, volume 2. It was translated into Hebrew by Asher Vasertil, and appears among the appendices at the end of Rabbi Hoffman's commentary to the book of Devarim, volume 2, pp. 577-582. The English translation is from https://www.etzion.org.il/en/who-wrote-last-eight-verses-torah-disagreement-words-chazal-and-commentators#_ftn29

'Dema' is not sadness - Moshe was not depressed as he ascended to olam haba! Dema here means a mixture. Moshe wrote the last 8 pesukim in the 'code' of mystical Names of God that the whole Torah really comprises, but in this case did not 'decode' into regular text. The decoding was left to Yehoshua. Thus, there is ultimately no machloket between R. Yehuda and R. Shimon! Moshe and Yehoshua both wrote the text - Moshe the nistar and Yehoshua the nighleh.

9. ... אבל זה אמת וזכור הוא! שכל התורה מתחלת ספר בראשית עד לעיני כל ישראל נאמרה מפיו של הקב"ה לאזניו של משה ... עוד יש צדיקו קבלה של אמת כי כל התורה כולה שמתיו של הקב"ה שהתיות מתחלקות לשמות צענין אחד. כחילו תחשוב על דרך משל כי פסוק 'בראשית' יתחלק לתיבות אחרות כגון 'בראש יתברא אלהים'. וכל התורה כן מלצד לירופיהן וגימטריותיהן של שמות. וכבר כתב רבינו שלמה צפירושיו בתלמוד ענין השם הגדול של ע"צ צאזח ענין הוא בשלשה פסוקים 'ויסע', 'ויבא' 'ויט'. ומפני זה ספר תורה שטעה בו צאות אחת צמלח או צחסר פסול ...

רמב"ן הקדמה לספר בראשית

The Ramban emphasizes the kabbalistic concept that the Torah is also an encoded string of the Names of God. Every word (to the end) was dictated by God directly to Moshe. As such, a sefer Torah with one letter missing is invalid.

10. אם אינו כותב מתוך הכתב לא יכתוב על פה שמקרא אותו אחר אלא אם כן יחזור הוא ויקרא בפיו.

שולחן ערוך אורח חיים סימן לב סעיף לא

The halacha in Shulchan Aruch is that a scribe writing from dictation must repeat the word before he writes it.

11. אם אינו - משמע דכשכות מתוך הכתב א"ל לקרות כל תיבה

מגן אברהם סימן לב ס"ק מב

The Magen Avraham raises the question of whether this is even necessary if a scribe copies from a text

12. אם כו'. וליתא, דלעולם לריך לקרות צפיו

ביאור הגר"א אורח חיים סימן לב סעיף לא

The Vilna Gaon says that it is necessary!

13.

אמנם נראה לנו להעמיד כאן את היסוד של ההבדל בין קדושת ספרי הנביאים לקדושת ספרי הכתובים ... כי ספרי הנביאים נועדו מתחילתם לשם אמירת הנבואה שבהם והשמעתם בקהל ולא עוד אלא שעצם התואר נביא נולד מגזרת "ניב שפתים" והיינו מפני שמתחילתם נתגלו החזיונות לנביאים בתורת שליחות לישראל ורק לאחר שנאמרו נסדרו לכתיבה בתורת כתבי הקודש מה שאין כן ספרי הכתובים שהם נועדו מתחילתם רק לשם כתיבה ומעולם לא היה ענינם לבוא לכלל דיבור ... ולדעתנו מודגש הוא חילוק זה בעצם המטבע של מליות זכרונות ושופרות דוק ותמצא כי הפתיחה לפסוקי הכתובים דמוסף ראש השנה באה היא בנוסח של "ויבדברי קדשך כתוב לאמור", ואילו הפתיחה לפסוקי הנביאים באה היא בנוסח של "ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמור".

פחד יצחק שבעות מאמר ב'

The Pachad Yitzchak¹¹ explains that the difference between Nevi'im and Ketuvim. The primary purpose of Nevi'im was to be spoken by the Navi, and it was written down primarily to record what was said. The purpose of Ketuvim was to be read privately from a book. Torah has both aspects - Written Law which is also meant to be read out to the people

14.

הרציתי פעם לפני אבא מארי ז"ל, כי יסוד חדש מבואר בסוגיה זו. אפילו לדעת רבי שמעון שהפסוקים האחרונים נכתבו על ידי משה, קדושת תורה שבהם לא חלה עד אחר מיתתו של משה, בשעה שדברי הפסוקים נתקיימו במילואם והפכו עובדא. וזהו פירוש המונח "בדמע", כלומר משה כתב מתוך צער, לא משום שפחד מהמוות, אלא משום שהדברים האחרונים שכתב נטולי קדושה היו בשעת כתיבה. בעודו בחיים, לא חלה קדושת תורה על שמונת הפסוקים, ובזה נשתנו משאר ספר התורה ... וזוהי כוונת הרמב"ם בכתבו: "הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו, ולפיכך מותר לקרות אותן". כלומר, פסוקים אלו שונים הם משאר התורה מפני שהם עוסקים במיתת משה, ולכן משה לא אמרם לכנסת ישראל, ולא חלה עליהם קדושת תורה שבכתב בחייו.

מתוך מכתב שכתב ר' יד סולוביצקי למחותנו דר יחיאל ליכטנשטיין

Rav Soloveitchik explains that the kedusha of Chumash stems from two processes: (i) Moshe writing it down and (ii) his reading/teaching it to the people. The last 8 pesukim were written but never not read out to the people by Moshe, since they had not yet happened!! Only when Yehoshua read them later did they attain the full kedusha of a Sefer Torah.¹²

11. Based on R. Chaim Brisker - see Chidushei R. Chaim (in stencil) on Menachot 30a.

12. Note a similar idea from the Brisker Rov who suggests that Torah normally incorporated both the quality of a spoken prophecy given to Moshe to be told to the Jewish people and

D] WHO IS THE 'YACHID' AND WHAT MAKES THESE VERSES HALACHICALLY SPECIAL?

- We saw above that Chazal identify these last verses as special in that a 'yachid' can read them. What does that actually mean?

15. שמונה פסוקים שבסוף התורה מותר לקרות אותם בבית הכנסת בפחות מעשרה. אף על פי שהכל תורה היא, ומשה מפי הגבורה אמרם, הואיל ומשמען שהם אחר מיתת משה הרי נשתנו, ולפיכך מותר ליחיד לקרות אותן.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יג הלכה ו

The Rambam rules (like R. Shimon) that these last 8 pesukim were written by Moshe but they may be read in shul without a minyan¹³, since they were slightly different in origin.

16. ח"א – לא שמענו דבר זה מעולם! ומכאן שחמרו 'יחיד קורא אותן' לומר שאינו מפסיק צבן, והכי איתא צירושלמי במגלה. ובמקומות הללו נהגו שהעולים לקרות בתורה הוא לבדו קורא ואין חזן קורא עמו. ומכאן שכתב הוא ענין זרות הוא מאד! והלבוש היכן הלכו!?

ראב"ד שם

The Ravad is very perplexed at this explanation of the Rambam - that the verses could be read without a minyan. Where did the minyan disappear to!?¹⁴ He brings two alternative explanations of the expression יחיד קורא אותן: (i) that these eight verses comprise a unit which may not be subdivided but must be in one aliyah¹⁵; (ii) that even those shuls who normally have a ba'al koreh to read the Torah do not use the ba'al koreh for this aliyah. The person called up (in our minhag the Chatan Torah) must read them himself¹⁶!

17.

שמונה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם. כלומר הקורא פסוקים שלפניהם אינו רשאי לגמור עד סוף התורה שנמצא קורא מה שכתב משה עם מה שכתב יהושע אלא מפסיק ועולה אחר וקורא פסוקים אלו בפני עצמם כדי שיהא ניכר שלא כתבן משה אלא יהושע. פירוש אחר יחיד קורא אותם כלומר ואינו רשאי להפסיק בהם כדי שלא יהא ניכר שיהושע הוא כתבן. הר"י מ' מגיש ז"ל:

שיטה מקובצת בבא בתרא טו.

The first opinion of the Ravad - that we read these verses as one separate aliyah is explained either (i) to show that they are on a lower level of kedusha than the rest of the Torah are therefore not to be mixed or combined with other verses; or (ii) that we are not allowed to split it and thereby draw attention to the fact that they are on a different level.¹⁷

18.

ויש מפרשין כיחיד בלא עזר החזן, שכל התורה הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב, והיו שניהם אומרים כל כתוב וכתוב, וכן העולה לקרות החזן קורא ומחזר עליו, וכמו שנוהגין בקושטנינה שהחזן אומר הפסוק וחוזר הקורא וקורא אותן, אבל אלו השמונה פסוקים הקב"ה אמר לבדו ומשה לא חזר מרוב דמעותיו, ולכן קורא אותם המסיים לבדו בלא עזר החזן, וכן נוהגין בפרובינציה.

תולדות יצחק דברים לד.

The second opinion of the Ravad - that we do not use a ba'al keriah, is based on the following idea. The Torah was given at Sinai through God speaking and Moshe repeating the words. Thus, the reenactment of Sinai at public keriat haTorah was structured the same way - with a reader and a chazan repeating the words. Not so the last 8 pesukim, which were not repeated by Moshe. So too, there was a minhag not to have them leyned by a ba'al keriah.

19. אם ש"צ רוצה לברך לעצמו ולקרות, צריך שיעמוד אחר אצלו. שכשם שנתנה תורה על ידי סרסור, כך אנו צריכים לנהוג בה על ידי סרסור.

שולחן ערוך אורח חיים סימן קמא סעיף ד

Similarly, in a normal situation, if the ba'al koreh is given an aliyah, another person must come up to the bima - to mirror¹⁸ Har Sinai.

also a written account to be recorded in the Torah. According to R. Shimon, the last eight pesukim were not meant to be given over as a nevuah to the people. They were words that were from God to be written in the Torah. Therefore, the difference between R. Yehuda and R. Shimon is not in how it was transmitted to the people, only in who wrote it.

13. The Kesef Mishne understands that the minyan left in the middle of the leyning or there were 9 to start with. This begs the question of how this is different to the normal rule that any module of tefilla which requires a minyan can be continued even in the minyan dissolves, as long as there are still 6 men left. See Shulchan Aruch OC 55:2 and MB 55:11. Some commentators explain that the additional leniency here is that there can be even less than 6 remaining. The Chatam Sofer has a novel approach. He argues that, if the minyan is lost before the reading of the final eight verses, the reading should be discontinued. However, ending the reading in the middle of the last 8 verses may misleadingly imply that they are of a lower status and stature than the rest of the Torah. Those present might mistakenly attribute the discontinuation of the reading to the inferior stature of the final eight verses, rather than to the absence of a minyan, so the halacha is that they can continue to read - see <https://mhcny.org/parasha/1054.pdf>.

14. According to our minhag to read these verses on Simchat Torah, the answer to this is obvious. They disappeared to go to the kiddush!!

15. This is based on the view of Rashi in Bava Batra 16a s.v. yachid.

16. This is also the position of Tosafot Bava Batra 16a s.v. shemone, quoting Rabbeinu Meshulem.

17. Both of these explanations are quoted by the Shita Mekubetzet in the name of the Ri Migash.

18. Note that the Targum system of reading the Torah in public in Hebrew, followed immediately by a translation into Aramaic, was also modelled on the giving of the Torah from God through Moshe to the people (see Yerushalmi Megilla 4:1). Some of the laws of the Targum reading are also learnt from the Sinai experience, such as the requirement that the

20. ויש מפרשים 'יחיד' קורא אותן - המיוחד שבהן. כלומר הגדול דבכולן מפני כבודו של משה כשמזכירין פטירתו.

ספר כלבן סימן כ'

A further explanation is given in the Sefer Kol-bo¹⁹ - that the aliyah is special and is reserved for an honoree - in our times the Chatan Torah.²⁰

21. ח' פסוקים אחרונים שבתורה אין מפסיקין בהם אלא יחיד קורא את כולם.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש חודש סימן תכח סעיף ז

The Shulchan Aruch follows the position of Rashi - that we do not split the unit.

22. עוד נהגו לסיים התורה אף על קטן בעולה, אף על גב ד"א דדוקא תלמיד חכם לריך לסיים.

רמ"א שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרסט

The Rema rules that we call up a Talmid Chacham²¹ as Chatan Torah for the end of the Torah²², but we could even call up a child!

E] THE RISHONIM ON WHO WROTE THE LAST 12 VERSES

23. (ט) ויכתב משה את התורה הזאת - מתחלת בראשית עד לטעני כל ישראל

רמב"ן דברים לא"ט

The Ramban learns that the entire Torah was written by Moshe (including the final verses that deal with Moshe's death).

24. כל התורה כתבה משה רבינו קודם שימות בכתב ידו. ונתן ספר לכל שבט ושבט וספר אחד נתנהו בארון לעד

הקדמה ליד החזקה לרמב"ם

This is also the position of the Rambam.

25. ויעל משה - לפי דעתי כי מזה הפסוק כתב יחושע. כי אחר שעלה משה לא כתב, וצדק נבואה כתבו ....

אבן עזרא דברים לד"א

The Ibn Ezra clearly takes the position of R. Yehuda²³ that the verses were written by Yehoshua though prophecy²⁴ and expands this to the last 12 verses, when Moshe leaves the people and ascends the mountain.

26. עד היום הזה - דברי יחושע. ויתכן שכתב זה באחרית ימיו

אבן עזרא שם

The Ibn Ezra explains that the verses suggest that Yehoshua wrote these decades later at the end of his life²⁵.

Targum not be read louder than the original Hebrew (Berachot 45a).

19. Based on the Mordechai Hilchot Ketanot 955

20. In summary, the main positions in the Rishonim on the meaning of a 'yachid' reading are: (i) can be read without a minyan - Rambam; (ii) cannot be split or mixed - Ravad, Ri Migash; (iii) can be read without a ba'al keriah - Ravad, R' Meshulam (Tos); (iv) should be read by a special individual - Mordechai, Kol Bo, Meiri.

21. R' Yonatan Eibershitz (Ya'arot Dvash, I, p. 34) notes that the earlier practice was to recite berachot only at the very beginning and end of the keriat haTorah. Due to the unique character of the last eight pesukim, they required their own berachot, and therefore should be given to a distinguished individual, as with the Cohen at the beginning.

22. See R. Yosef Dov Soloveitchik (Harerei Kedem 1:155) who explains that this why we recite a special 'ya'amod' for the Chatan Torah. He also points out that, although one should refuse a position of leadership (eg shaliach tzibur) until one has been asked 3 times, one need not do so for a regular mitzva, such as an aliyah. But for the aliyah of Chatan Torah, which is such a leaderships honor, one would have to refuse until asked 3 times. For that reason, the introduction says ya'amod three times!

23. Normally in a halachic debate, in the event of a dispute between R. Shimon and R. Yehuda, the halacha follows R. Yehuda. However, this is only the case if the sugyot do not indicate otherwise. In this case, the Rambam rules like R. Shimon since he understands this to be a fundamental of Jewish thought! R. Dovid Tzvi Hoffman, in the article referred to above, notes that the position of R. Shimon can also be found in other ancient sources. He writes "This opinion [= of Rabbi Shimon] was very common in ancient times, as we find it both in [the writings of] Philo and of Josephus. Philo [in his "Life of Moshe," toward the end] writes: "And while he was still alive, he prophesied about his own death before he died..."; Josephus [in his Antiquities of the Jews, IV, 48] writes: "In the Holy Scriptures he wrote about himself that he died..."

24. This is a very important point. Although Ibn Ezra may be open to some narrative verses being added to the Torah after Moshe (see below), these must always be through prophecy.

25. The expression עד היום הזה appears a number of times in the Chumash (and later in Tanach). Some of these verses definitely give the impression of being a retrospective statement made many years later. This raises the issue of whether any verses could legitimately be added to the Chumash after the death of Moshe, not solely relating to the last 8/12 verses. The position of the Rambam, and indeed the majority of Rishonim was that they could not! But there are other minority perspectives in the classic sources, which have proved controversial. R. Amnon Bazak's recent book on the subject was called *Ad Hayom Hazeh* for this reason. It was recently published in English translation by Maggid as *To This Very Day: Fundamental Questions in Bible Study* - see <https://korenpub.com/products/to-this-very-day-fundamental-questions-in-bible-study>

27. (ו) עד היום הזה. הם דברי ה' שהיה אומר ומשה כותב, וכמו כן מאמרים הקודמים לזה וימת שם משה ויקבור אותו. וראיתי להראב"ע שכתב שיהושע כתב כן, ואין ראוי לכתוב כדברים האלה בפשטי הכתובים שמשם לא השלים הספר תורה כשמסרו ללוים. שבאזני שמעתי מבני עמנו מסתבכים בדבר זה ומסתעפים מזה כפירה בתורה. וזו היא טענת העכו"ם שמבני ישראל תקנו המכתב ונמצא בה מה שלא היה ולא היה מה שהיה. וישתקע הדברים ודומיהם הסבי עיניך מנגדם. והעיקר שכל הספר תורה כתבו משה וכאומרים (ב"ב טו) השלימו בדמע:

אור החיים דברים לדו:

The Orach Chaim strongly negates the words of the Ibn Ezra as leading to, at best, confusing and, at worst, heresy!

28. ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלקים ויקח אבן גדולה ויקימה שם תחת האלה אשר במקדש ה'.

יהושע כד:כו

29. ויכתב יהושע וגומר - .... נחלקו אמוראים - חד אמר אלו ח' פסוקים מן וימת משה עד לעיני כל ישראל שחרי ס"ת חסר והשלימו. וחד אמר פרשה זו של ערי מקלט כתב בספרו כמו שהיו כתובים בספר התורה

רש"י שם

Rashi quotes both sides of this debate - either Moshe wrote them or Yehoshua wrote them later.

30. (כא) אין מפסיקין בהם - לחלקן לשני קרואים. והטעם דיש צהן שינוי משאר ס"ת דיהושע כתבן. ואפילו למ"ד דמשה כתבן דמעט הוהיל שיש שינוי צהן שנכתבו דמעט נשתנו שלא לחלקן כשאר ס"ת ...

משנה ברורה סימן תכח ס"ק כא

The Mishna Berura throws open the possibility (unlike the position of the Rambam and Ramban) that the halacha follows R. Yehuda, and in fact Yehoshua wrote them!

• It therefore seems, from both a halachic and hashkafic perspective that it is possible to say that either Moshe wrote the last verses OR that Yehoshua wrote them later. Nevertheless, some commentators are unhappy with where the latter opinion may lead!

F] COULD ANY OTHER VERSES HAVE BEEN ADDED TO THE TORAH LATER BY PROPHECY?

31. בעבר הירדן במדבר, בערבה. ואם תצין סוד השנים עשר, גם ויכתוב משה (דברים לא:כז), והכנעני אז בארץ (זרח' יב:ו), צהר ד' יראה (שם כז:יד), והנה ערשו ערש צרל, (דברים ג:יא) תכיר האמת

אבן עזרא דברים א:ב

(In)famously, the Ibn Ezra teases us with his 'Secret of the 12', suggesting that there could have been verses added to the Chumash by later Nevi'im. This position was rejected by most Rishonim, and almost all Acharonim. The Rambam would certainly have considered it to be heretical (see below), and this is also the position of many authorities today.

32. (ו) ויעבר אבנם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה והפנעני אז בארץ

בראשית יב:ו

33. הכנעני אז בארץ - יתכן שארץ כנען תפשה כנען מיד אחר. ואם איננו כן יש לו סוד. והמשכיל ידום

אבן עזרא בראשית יב:ו

The Ibn Ezra hints that he is open to the possibility of narrative verses being added to the Torah later through prophecy.

34. ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך-מלך לבני ישראל

בראשית לו:לא

35. ואלה המלכים י"א כי דרך נבואה נכתבה זאת הפרשה. וילחקי אמר בספרו, כי צימי יהושפט נכתבה זאת הפרשה, ופירש הדורות כרונן. הכי קרא שמו יחזק, כל השומע יחזק לו, כי אמר כי הדד הוא הדד האדומי, ואמר כי מהיטבאל אחות תחפנחם. וחלילה חלילה שהדבר כמו שדבר על ימי יהושפט, וספרו ראוי להשרף ....

אבן עזרא שם

Ibn Ezra however maintains that the suggestion that verses were added to the Torah later without prophecy is heretical!

G] TORAH MIN HASHAMAYIM AND THE 8TH IKAR

This is not just a technical debate in understanding the last pesukim in the Torah or the halachot of how they are to be read. The issue of the Divine origin of Torah is fundamental to Judaism and is listed by the Rambam as one of the defining features of someone who merits a portion in the Next World! The Rambam stresses that such portion is lost by anyone who denies that any word of the Torah (however apparently unimportant) does not have the same Divine origin.

36.

והיסוד השמיני – הוא תורה מן השמים. והוא, להאמין שכל התורה הזאת המצויה בידינו היום הנה – היא התורה הנתונה למשה, ושהיא כלה מפי הגבורה, רצוני לומר: שהגיעה אליו כלה מאת ה', בהגעה אשר תקרא על דרך ההשאלה 'דבור', ולא ידע איכות זאת ההגעה אלא הוא, עליו השלום, אשר הגיעה אליו. ושהוא במדרגת סופר, שקוראים לו והוא כותב כלה, דברי ימיה⁴⁴ וספורה ומצוותיה, וכך נקרא⁴⁵: 'מחוקק'. ואין הבדל בין 'ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען'⁴⁶, 'ושם אשתו מהניטבאל בת מטרד'⁴⁷, או 'אנכי ה'⁴⁸, ו'שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד'⁴⁹, הכל מפי הגבורה, והפל תורת ה' תמימה, שהורה, קדושה, אמת. ולא היה מנשה אצלם⁵⁰ כופר ומתעתע יותר מכל כופר, אלא מפני מחשבתו כי בתורה לב וקלפה, וכי אלו דברי תמים והספורים אין תועלת בהם, וכי הם מאת משה. והוא ענין 'אין תורה מן השמים', אמרו⁵¹, שהוא המאמין כי כל התורה כלה מפי הגבורה, חוץ מפסוק אחד, שלא אמרו הקב"ה, אלא משה מפי עצמו, ונה הוא: 'דבר ה' בזה'⁵², ותעלה ה' ממאמר הכופרים. אלא כל מלה⁵³ ממנה יש בה חכמות ופלאים למי שהבינו⁵⁴ ה', ולא תשג תכלית חכמתה, 'ארכה מארץ מדה ורחבה מגי ים'⁵⁵. ואין לאדם אלא להלך בעקבות דוד משיח אלהי יעקב, אשר התפלל⁵⁶: 'גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך'. וכמו כן פרושה המקבל – הוא גם כן מפי הגבורה, ונה אשר נעשה היום מתאר הסכה והלולב והשופר והציצית והתפלים וזולתם – הוא בעינו התאר אשר אמר ה' למשה ואמר לנו, והוא מוסר שליחות, נאמן במסירתו. והמאמר המורה על זה היסוד השמיני, הוא אמרו⁵⁷: 'בזאת תדעון כי ה' שלחני וכו' כי לא מלבי'.

רמב"ם - הקדמה לפ' חלק, משנה סנהדרין

The Eighth Ikar - Torah Min Hashamayim - comprises a number of key points:-

- The entire Torah 'which we have in our hands today' was communicated to Moshe who acted as a 'scribe' faithfully recording that Torah. The precise mode of communication from God is beyond our understanding - we call it 'speech' but it was not really.
- Every verse in the Torah is equal in Divine origin, whether halachic or narrative in nature. This is opposed to what others (specifically King Menashe) suggested - that there are central and peripheral aspects to the text and that the narrative is less 'authoritative'.
- Someone who says that any part of the Torah is not Divine but rather Moshe added it, is a heretic.
- So too, the 'Received Explanation'²⁶ of the Torah is of Divine origin.

37. אני מאמין באמונה שלמה, שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום

אני מאמין - עקר ח' (נוסח אשכנזי)

38. ושהתורה נתונה מן השמים

אני מאמין עקר ט' (נוסח ספרדי)

The Ani Ma'amins are later poetic summaries of the 13 Ikarim and cannot be taken as definitive. Here we see a difference of emphasis between the Ashkenazi and Sefardi versions of the Ani Ma'amin dealing with Torah Min HaShamayim. The Ashkenazi version emphasizes both that the Chumash was given to Moshe and that it remains identical today. The Sefardi version emphasizes only the first of those concepts.

26. It is clear from the Rambam in many places (such as his Introduction to the Mishna, and Hilchot Mamrim) that it is NOT the case that the ENTIRE Oral Law came from Sinai. The Rambam divides the Oral Law into multiple categories, some of which were given to Moshe and others which developed later. For more on this see www.rabbimanning.com/index.php/audio-shiurim/structure-of-halacha/

The Eighth Principle embodies two distinct concepts. The first concept expressed in this principle is that the Torah in its entirety was handed down by God to Moses. The phrase "the whole of this Torah found in our hands" is crucial to the formulation of this concept. This principle affirms not simply the validity of the *mesorah*, or tradition, which postulates that the Torah was transmitted by Moses, but also the belief that the Torah which is in our possession was handed down by Moses in its entirety and that no additions or changes were made at any subsequent time. The Talmud, *Sanhedrin* 99a, declares that denial of the divine origin of a single word or letter of the Torah is tantamount to rejection of the Torah in its entirety. This principle is, in effect, an affirmation of the authenticity of the Masoretic text.

It is indeed remarkable that despite the vicissitudes of time, and the many upheavals and wanderings to which the Jewish nation has been subjected, the Scrolls of the Law in the possession of even the most far-flung and widely separated Jewish communities are identical in virtually every respect. The variant spellings of the word *daka* in Deuteronomy 23:2 are the exception which proves the rule. The word is spelled with an *alef* in many of the Torah scrolls of Western Jews but with a *heh* in Oriental scrolls¹—a variation of textual significance only, but one which is of no significance whatsoever in terms of cognitive meaning.

Rabbi J David Bleich - *With Perfect Faith*, p. 365

The Inscraper of God's Words

The *Ani Ma'amin* version of this Principle reads: "I believe with complete faith that the entire Torah which is now in our possession is the same as that which was given to Moshe Rabbeinu, may he rest in peace." This rendition of the eighth Principle expresses the belief that the Torah we have now is the same Torah that was given to Moshe Rabbeinu at Sinai. Although the phrasing chosen by the author of *Ani Ma'amin* is reminiscent of the actual text of the Rambam, it does not reflect his main concern in this Principle.

The text of this Principle reads:

"We believe that the entire Torah in our possession today was given [to us] by the Almighty through Moshe Rabbeinu, by means of the medium we metaphorically call "speech". No one knows the real nature of this communication except Moshe, to whom it was transmitted. He was like a scribe receiving dictation. He wrote the history, the stories,

and the commandments. Therefore he is called [the] 'inscriber'."

Clearly, the thrust of this Principle is the conviction that every letter of the Written and Oral Law transmitted through Moshe Rabbeinu was of Divine origin. Moshe Rabbeinu merely served as a conduit for communicating it, or as a "scribe", as the Rambam himself describes him.

In contrast, it is difficult to understand *Ani Ma'amin* literally, i.e., that the Torah we now possess is the same Torah given to Moshe Rabbeinu. It is true that as long as the Temple stood and the Torah scroll which Moshe Rabbeinu wrote was kept there, the Jewish People had a standard to which to compare all new Torah scrolls that were written.

But we are told¹⁹ that after the destruction of the Temple, when Ezra returned to Israel, he found three Torah scrolls which were either considered valid. Even so, there were minor discrepancies among them, which were maintained or discarded depending on whether they appeared in two of the three scrolls. Although the Torah itself instructs Jews to follow the majority in making a decision,²⁰ one suspects that after many such occurrences, his decisions are not going to produce *absolutely* accurate reproductions of the original Sinai version. The Talmud, too, says we are no longer experts in the exact spelling of many words. Consequently, the rabbis could not count the exact number of letters in the Torah.²¹ Certainly, these were very minor variances—such as spelling a word with a *hei* or an *alef*, or with or without a *vav*—changes which did not seem to affect the meaning significantly.

The Rambam knew very well that these variations ex-

19. *Sofrim* 6:4.

20. See Exodus 23:2.

21. *Kiddushin* 30a.

isted when he defined his Principles. The words of *Ani Ma'amin* and the words of the Rambam, "the entire Torah in our possession today," must not be taken literally, implying that all the letters of the present Torah are the exact letters given to Moshe Rabbeinu. Rather, it should be understood in a general sense that the Torah we learn and live by is for all intents and purposes the same Torah that was given to Moshe Rabbeinu. The real emphasis of this Principle is that this Torah, which includes both the Written and Oral Law, is word for word, *letter for letter from the Almighty*, and absolutely none of it was edited by Moshe in any way whatsoever. There is not one phrase, not one letter that Moshe added to clarify or explain what was transmitted to him. He had no input of any kind but functioned only as the mouthpiece of the Almighty.

Rav Yaakov Weinberg - *Fundamentals and Faith* pp 89-91